

Średniowiecze – epoka w historii i kulturze europejskiej, obejmująca okres między starożytnością a czasami nowożytnymi. Granice czasowe średniowiecza nie są ściśle ustalone, szczególnie w przypadku granicy początkowej (zobacz: starożytność). Najczęściej przyjmuje się, że jest to okres historyczny rozciągający się od czasów rozpadu Cesarstwa Zachodniorzymskiego i wielkiej wędrówki ludów, do początków renesansu. Nazwa epoki wywodzi się z nazwy środka epoki łacińskiego określenia *medius aevus* (średni wiek), lub *media tempora* (wieki średnie). Została wprowadzona jeszcze w samym średniowieczu przez pobożnych chrześcijan, którzy uważali czasy, w których żyli, za interwał między pierwszym a drugim przyjściem Chrystusa. W XV i XVI wieku odwołali się do niej włoscy humaniści, pragnąc wyróżnić "wieki średnie" jako mroczny okres, oddzielający ówczesne czasy od świetnej epoki starożytności. Taką periodyzację spopularyzował Christoph Keller (Cellarius) w XVII wieku.

Gotyk – styl w architekturze i innych dziedzinach sztuk plastycznych (rzeźbie, malarstwie i sztuce sepulkralnej), który powstał i rozwinął się w połowie XII wieku we Francji i swoim zasięgiem objął zachodniochrześcijańską Europę. Powstanie gotyku związane jest z rozwijającą się pod koniec średniowiecza kulturą dworską, rycerską i mieszczańską.

Sztuka romańska (styl romański, romanizm) - pojęcie odnoszące się do stylu w sztukach plastycznych wykonywanych z kamienia XI – XIII wieku. Najwcześniej formy stylistyczne zostały ukształtowane na terenach zajmowanych obecnie przez dzisiejsze północne Włochy, Francję i zachodnie Niemcy (XI – XII wiek). Wkrótce zasięgiem nowego stylu objęte zostały kolejne tereny Europy i wraz z prowadzonymi wyprawami krzyżowymi przeniknął na Bliski Wschód.

Augustianizm lub **augustynizm** to doktryna filozoficzno-religijna św. Augustyna, a także wywodzące się z niej inne kierunki pochodne. **Założenia augustianizmu**: - zasadniczym zagadnieniem filozofii jest Bóg; - uznanie wyższości łaski i ducha (doświadczenie wewnętrzne) nad naturą i materią (doświadczenie zewnętrzne); - oświecenie boskiego pochodzenia jest drogą poznania praw rządzących światem.

Tomizm – system filozoficzny oparty na poglądach św. Tomasza z Akwinu. Tomizm bazuje na filozofii Arystotelesa tylko częściowo, ponieważ jest w dużym stopniu nowatorskim systemem filozoficznym. Przejmuje z filozofii arabskiej realną różnicę między istotą i istnieniem. Głównymi pojęciami są: istnienie, akt, możliwość, forma, materia, przyczyna sprawcza, przyczyna celowa, substancja, przypadłość, istota, natura.

Franciszkanizm - postawa wobec świata, która rozwinęła się w średniowieczu i była propagowana przez św. Franciszka. Był on przeciwnikiem ascetyzmu umartwiającego ciało, opowiadał się za radością z prostych rzeczy i stworzeń bożych. Franciszkanizm jest pochwałą cnót ewangelicznych, afirmacją życia, postrzeganiem Natury jako dzieła boskiego.

Mistycyzm - dziedzina religii teologiczna badająca mistykę, hipotetyczne zjawiska religijne polegające na bezpośredniej łączności z Bogiem lub inną formą absolutu. W sensie bardziej ogólnym mistycyzm, to kierunek religijno-filozoficzny zakładający możliwość bezpośredniej łączności z Bogiem.

Scholastyka - okres w rozwoju filozofii chrześcijańskiej (właściwie katolickiej), który rozpoczął się około XII wieku. Obejmował wiele nurtów filozoficznych, których wspólną cechą było podejmowanie problemu zgodności prawd wiary chrześcijańskiej z rozumem naturalnym. Powstała z potrzeby pełnego zrozumienia tego, w co się wierzy (zgodnie z formułą św. Anzelm z Canterbury: *fides quaerens intellectum* – *wiara szukająca rozumienia*). Również metoda (*scholastyczna*) polegająca na rozwiązywaniu problemów poprzez racjonalne badanie argumentów za i przeciw.

bez-nauki.pl – ściągki, opracowania, testy...

Pieśń o Rolandzie to najstarszy i najbardziej znany francuski epos rycerski, należący do tzw. *chansons de geste* (pieśni o bohaterskich czynach). Autor jest nieznan. Utwór datowany jest na XI wiek, a znany jest z anglo-normandzkiego rękopisu oksfordzkiego z 1170. Utwór opisuje starcie dwóch cywilizacji: chrześcijańskiej i pogańskiej, przedstawiając dzieje wyprawy wojennej Karola Wielkiego do Hiszpanii przeciw Saracenom w roku 778, a szczególnie bitwę w wąwozie Roncevaux. Wydarzenia przedstawione są w sposób nieco odbiegający od prawdy historycznej, a znaczenie bitwy zostało wyolbrzymione dla osiągnięcia efektu. Ambitny hrabia Roland, siostrzeniec Karola, dowodzący strażą tylną zostaje tam wciągnięty w zasadzkę i ponosi śmierć wraz z towarzyszącymi mu rycerzami w walce ze znacznie przewyższającymi go liczebnie siłami wroga, nie chcąc wzywać na pomoc sił głównych Karola. *Pieśń* najpełniej oddaje ideały rycerza chrześcijańskiego. **Występują w niej postaci charakterystyczne dla tego typu eposu:** - władca (Karol Wielki, majestatyczny i dysponujący władzą pochodzącą od Boga) - rycerz (Roland, dzielny i wierny władcy, ginie w walce w obronie wiary, a aniołowie zanoszą jego duszę do Raju) - kobieta (Oda, narzeczona rycerza. Umiera na wieść o śmierci ukochanego) - zdrajca (Ganelon, ojczym Rolanda)

Kwiatki Świętego Franciszka - Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu to anonimowy utwór literacki z XIV w., zawierający 53 „kwiatki”, czyli opowieści o czynach i cudach Franciszka i jego towarzyszy. Jest to jedna z najczarowniejszych, najradośniejszych ksiązek, jakie zna literatura. Jest ona pociechą i nadzieją. Uczy wiary w miłość i dobroć serca ludzkiego. Książka ta śpiewa. Jej drugim mianem mogłoby być: wolność. To uskrzydłony kielich serca ludzkiego. Wdzięk i prostota podały tu sobie ręce. Tu kwitnie urok szlachetny jak ogień i czysty jak kryształ źródłany. W „Kwiatkach” wchodzimy w wiosenne zaranie naszej kultury, pełne niewinności i czystości rzeczy niewymownych. Wieki stare przeżywają tu swoje „sielskie anielskie” dzieciństwo. Karty te czynią wrażenie ogrodu pełnego pobożnych woni lilij i płomiennych zachwyty róż upajających. Kwiaty to dusze ludzi. Jedyńą ich wonią jest miłość. Nic nie odda serdecznej prostoty i miłostnego żaru tej książki. Wszystko w niej jest święte, jak dzieciństwo, radość, słońce, ranek, wiosna, źródło i serce ludzkie.

Dzieje Tristana i Izoldy
Starofrancuski romans rycerski z ok. XII - XIII w., oparty na podaniach celtyckich (VI - III w. p.n.e.), którego treścią jest bardzo znana w średniowiecznej Europie historia burzliwej miłości Izoldy, żony króla Kornwalii i Tristana, rycerza tegoż króla. Tristan, wysłany do eskorty młodej królowej, i Izolda Jasnowłosa przypadkowo wypijają napój miłosny i burząc zasady honoru zakochują się w sobie. Świadomi zła zdrady próbują zwalczyć w sobie tę miłość, jednak okazuje się ona silniejsza od wszystkich argumentów rozumowych. Liczne perypetie i ścieranie się namiętności doprowadzają ich w końcu do śmierci. Miłość w utworze została przedstawiona jako potężna namiętność, która nie poddaje się racjonalnym analizom, wymykając się spod jakiegokolwiek kontroli. Jest uczuciem silniejszym od woli kochanków, którzy stają się wobec niej bezradni. Zmusza ich do łamania panujących zasad, do dokonywania wyborów, choć na dobrą sprawę siła czarodziejskiego napoju nie daje im jakiegokolwiek wyboru. Choć kochankowie mają świadomość tego, że zdradzają i oszukują (Tristan swego króla, a Izolda prawowitego męża) to jednak nie są w stanie nic na to poradzić, są bezsilni wobec przeznaczenia. Spotykają się potajemnie, kłamią, chwytają się każdego sposobu, aby spędzić ze sobą jak najwięcej czasu. Wypity przez pomyłkę napój miłosny skazał ich na życie przepełnione cierpieniem, bólem i poczuciem winy. Płacą wysoką cenę za chwilę rozkoszy. Miłość kochanków, skazana na ziemi na klęskę, zatriumfowała po ich śmierci. Głóg wyrastający z grobu symbolizuje nierozzerwalną więź łączącą Tristana i Izoldę oraz potęgę miłości, która jest wieczna.

bez-nauki.pl – ściagi, opracowania, testy...

Wielki testament - utwór Franciszka Villona. Ukazuje uczucia człowieka żyjącego u schyłku średniowiecza. Powstał po wyjściu poety z więzienia paryskiego. Jest to pożegnanie ze światem i swoisty rachunek sumienia. Pojawia się literacki bohater, którego nie było do tej pory w literaturze.

Średniowiecze nie znało bohatera przeciętnego, niczym się niewyróżniającego. W utworze odnaleźć można Topos ubi sunt w powtarzającym się refrenie "Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi". Jest to sentencja, maksyma Villona. Wyraża tęsknotę za minionym czasem. W balladzie "O paniach minionego czasu", która jest częścią "Wielkiego testamentu", zawarta jest idea przemijania oraz niemożności powrotu - memento mori ("pamiętaj o śmierci"). Są także nawiązania do danse macabre, czyli tańca śmierci. Śmierć jest wszechwładna, wszechobecna, niespodziewana, okrutna. Przeważają naturalistyczne oraz turpistyczne przedstawienia człowieka i śmierci.

Boska komedia jest autorstwa Dantego Alighieri. To jego największe dzieło, pisał je przez całe życie. Poemat przedstawia wizję jego wędrowki przez zaświaty – Piekło, Czyściec i Niebo. Pomysł wędrowki w zaświaty zaczerpnął Dante od swoich poprzedników – ten motyw pojawia się zarówno w mitologii, jak i literaturze europejskiej okresu Średniowiecza. Dante rozwinął go w obszerny poemat, czyniąc samego siebie głównym bohaterem. Czytając poemat mamy do czynienia z dwoma wcieleniami Dantego – po pierwsze bohatera, który wędruje po zaświatach, po drugie narratora, który z perspektywy czasu opowiada historię swojej wędrowki. Poemat podzielony jest na trzy części – Piekło, Czyściec i Raj. Każda część składa się z trzydziestu trzech lub trzydziestu czterech ponumerowanych pieśni. Pieśni pisane są tercyną. Dante napisał Boską komedię przede wszystkim po to, aby oddać hołd swojej zmarłej ukochanej, Beatrycze, aby pokazać światu ogromną miłość, jaką żywi do niej. Kolejną motywacją było pragnienie wskazania ludzkości drogi do odrzucenia występku życia. Dante poprzez własne doświadczenia życiowe przekonał się, że ludzkość zbłądziła. Chciał odstraszyć ludzi od grzechów wizjami okropnych kar, jakie czekają ich po śmierci w Piekło i zachęcić do cnotliwego życia przez ukazanie wizji Raju jako miejsca wiecznego szczęścia. **Carmen patrium**

- pieśń ojczyzniana, powstała w średniowieczu, jej przykładem jest Bogurodzica. Inny przykładem carmen patrium jest "Pieśń o domu" Marii Konopnickiej, w której autorka przy pomocy prostego języka odwołuje się do patriotycznych uczuć pojedynczego obywatela. Zobacz też: przegląd zagadnień z zakresu literatury. Bogurodzica to najdawniejsza ze znanych polskich pieśni religijnych, a jednocześnie wybitne arcydzieło poezji średniowiecznej. Najstarsza część pieśni składa się z dwóch zwrotek zakończonych litanijnym refrenem Kyrie eleison (Panie, zmiłuj się). Powstała prawdopodobnie w drugiej połowie XIII wieku, na co zdają się wskazywać m.in. archaizmy językowe (Bogurodzica, dziela, bożycze), nie spotykane w nieco późniejszych Kazaniach świętokrzyskich. W przeciwieństwie do części pierwotnej dołączono kilkanaście dalszych strof o tematyce wielkanocnej, pasyjnej i dewocyjnej. Zarówno treść teologiczna, jak kompozycja, wersyfikacja i melodia Bogurodzicy odznaczają się nieprzeciętnymi walorami intelektualnymi i artystycznymi. Nie udało się dotąd odnaleźć bezpośredniego wzorca literackiego w hymnografii średniowiecznej (choć można wskazać na liczne analogie), co pozwala uznać Bogurodzicę za oryginalne dzieło autora rodzimego, zapewne duchownego o wysokiej kulturze teologicznej i literackiej. **Legenda o świętym Aleksym** - średniowieczny utwór o charakterze hagiograficznym, wykorzystywany jako przykład dawnego języka polskiego. Najstarsza zapisana wersja pochodzi z XV wieku. Zabytek polskiej wersji utworu przechowywany jest obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Postać głównego bohatera zyskała sławę w Europie Zachodniej i w Polsce dzięki pochodzącej z X wieku Homilii o św. Aleksym autorstwa Św. Wojciecha.

Asceza - dobrowolne skrajne wyrzekanie się i ograniczanie przyjemności, wstrzemięźliwość, zazwyczaj z pobudek religijnych. Oznacza dobrowolne ograniczanie potrzeb cielesnych (jedzenie, sen, współżycie płciowe) do absolutnego minimum i poddawanie się surowej dyscyplinie wewnętrznej w celu osiągnięcia czystości i doskonałości duchowej. Ludzi praktykujących ascetyzm nazywamy ascetami. Głęboko wierzyli w sens cierpienia, uzyskanie zbawienia i osiągnięcia świętości już za życia.

bez-nauki.pl – ściągki, opracowania, testy...

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią – średniowieczny wierszowany dialog moralistyczno-dydaktyczny, powstały najprawdopodobniej na początku XV wieku (przyпуска się, że autorem mógł być Mikołaj z Mierzyńca). Oryginał nie zachował się. Jest uznawana za najcenniejszy zabytek średniowiecznej poezji świeckiej w języku polskim. Wpływ na to ma: - obszerność dzieła (496 wersów), - motyw *danse macabre* ukazany w utworze, - moralistyczno-dydaktyczny cel dzieła: przygotowanie człowieka do śmierci, - forma dialogu, - sceny obyczajowe z życia przedstawicieli różnych stanów.

Sacrum (łac.) – sfera świętości, przeciwieństwo profanum – sfery świeckiej. Wokół niej koncentrują się wierzenia i praktyki religijne. Właściwość (stała bądź ulotna), która przysługuje niektórym przedmiotom (narzędzia kultu religijnego – naczynia, święte księgi, szaty), istotom (król, kapłan), przestrzeniom (świątynia, wzniesienie), okresom (niedziela, czas postu, Wielkanoc itp.). Siedzibą sacrum może się stać wszystko, nawet zwykłe przedmioty; miejsca czy osoby mogą otrzymać tę właściwość, lub ją utracić. **Profanum** (łac.) – sfera świeckości, przeciwieństwo sacrum – sfery świętej. W sferze tej odbywają się wszystkie codzienne wydarzenia z życia człowieka.

bez-nauki.pl – ściągki, opracowania, testy...